

DIJALOŠKA SURADNJA CRKVE I SUVREMENOG SVIJETA U DUHU „GAUDIUM ET SPES”

Dr Ante KUSIĆ

Pastoralna konstitucija »Gaudium et spes« (De Ecclesia in mundo huius temporis), kao službeni dokumenat II vatikanskog koncila, predstavlja platformu djelovanja Crkve u našem vremenu i tematiku dijaloga Crkve sa suvremenim, i ateističkim, nazorima na svijet i život.

U toj Konstituciji, iza uvodnog izlaganja o ljudskim uvjetima u sadašnjem času — s temama: o promjenama u društvenom poretku, o psihološkim moralnim i vjerskim promjenama, o oblicima neuravnoteženosti, itd. — slijedi prvi dio s naslovom »O Crkvi i pozivu čovjeka« i poglavljima: o dostojanstvu ljudske osobe, o ljudskoj zajednici, o čovjekovu djelovanju u svijetu, o misiji Crkve u sadašnjem svijetu. Iza toga slijedi drugi dio s naslovom »O nekim važnijim problemima« i poglavljima: o dostojanstvu braka i obitelji, o pravilnom promicanju kulturnog napretka, o ekonomsko-društvenom životu, o životu političke zajednice, o promicanju mira i izgrađivanju internacionalne zajednice. Slijedi zaključak — s temama: o zadacima pojedinih vjernika i Crkava, o dijalogu između svih ljudi, o izgradnji svijeta i njegovu vođenju prema konačnoj svrsi.

1. PODRUČJA DIJALOŠKE SURADNJE

Specifična značajka konstitucije »Gaudium et spes« jest to da ona zasniva jednu »teologiju zemaljskih stvari«, kao pastoralnu nadopunu dogmatskoj, da se tako izrazimo, teologiji nebeskih stvari. U Konstituciji je posebno naglašen *socijalni i dinamički* aspekt odnošenja Crkve prema svijetu, kao što su posebno naglašeni također dostojanstvo i vrijednost *rada* na nivou samih zemaljskih nastojanja.

Opća inspiracija Konstitucije jest *dijaloška*, ne monološka: uočljiva je tendencija da se stvori jedan novi, više kršćanski i više humani mentalitet, gdje izlaganje u ljubavi nastupa umjesto ratoborna dokazivanja, gdje praktično provjeravanje zastupane istine dolazi na mjesto polemičko-teorijskog pobijanja protivnikova mišljenja, gdje traženje platforme slaganja nastupa umjesto isticanja onoga što ljude razdvaja. — U okvirima takva novog mentaliteta, apstraktna ili »esencijalna« impostacija čovjeka, npr. kao »bića koje je sastavljeno od tijela i duhovne, slobodne i besmrtno duše«, biva nadopunjena sa konkretnom »egzistencijalnom«

impotencijom čovjeka, kao biće koje živi u određenim povijesnim prilikama, i koje kao »suradnik Božji« mora pomoću rada zagospodariti i vladati prirodom, koristeći njezina dobra u pravdi i ljubavi prema svima ljudima.

Konstitucija »Gaudium et spes« potcrtava jednu antropološku komponentu u teologiji: »čovjek« u okvirima *kristocentričke orijentacije* biva tu promatran kao osoba u funkciji cilja, — ne sredstva, što se u mnogim aspektima uvuklo kroz povijest i u samu kršćansku praksu. — Baš ovdje, u gledanju na čovjeka kao osobu u funkciji cilja, posebno suvremeni ateizam može za nas kršćane biti pročišćavajući filter, kao što i obratno — kršćanstvo za materijalistički naglašeni ateizam može biti pročišćavajući filter. To se pročišćavanje sastoji u konstruktivnom spajanju vrdenota »tijela« s vrednotama »duha«, vrednota »Zemlje« s vrednotama »Neba«. U bezbrojnim vidovima takva pročišćavanja može se danas odvijati plodna dijaloška suradnja između Crkve i suvremenog svijeta, jer — postoje mnoge stvari koje se daju sagledati u pravom svjetlu samo u mentalitetu dijaloga.

U ovom predavanju govorim posebno za nas kršćane. — U okviru dijaloške suradnje sa suvremenim svijetom — doista moramo sebi postaviti neka pitanja u vezi s prakticiranjem »duha« Evanđelja. — Nismo li do sada, u kontekstu jednog monološko-ekstremističkog mentaliteta, ipak pokatkad preokrenuli evanđeoske kriterije vrednovanja — »tko hoće da bude gospodar, neka bude sluga«, »tko hoće da bude prvi, neka bude posljednji«, »među vama nema Židova i poganina, roba i slobodna, muško i žensko: svi ste vi jedno u Isusu Kristu«! — Nije li nas upravo mentalitet odveć egocentričkog i time neevanđeoskog gledanja na ljude i njihove praktične probleme pokatkad uljuljao u san, zbog čega nismo provodili u djelo, koliko smo trebali i mogli, onaj evanđeoski kriterij — »mene nemate vazda sa sobom, a siromahe imate vazda«? — Nismo li zbog komotnog egocentričkog mentaliteta zaboravljali na ljudske »zemaljske« probleme, ne vodeći računa o tome da je Krist Evanđelja i njih rješavao, gdje god su se pojavili? Bilo je doista u povijesti Crkve, ima ih i danas, Franja Asiških, Vinka Paulskih i Majki Terezija iz francuske revolucije, — ali bilo bi ih puno više da nije komotna jednostranost monološkog mentaliteta nekih povijesnih faza suzila širinu i dinamičnost »duha« evanđeoske vijesti, prešavši u mnogočem u uskogrudnu pedanteriju juridističkog »slova«, koje je na kraju istisnulo sami »duh« humane evanđeoske poruke svijetu. Nisu li često kroz povijest te zamjene »duha« Evanđelja sa »slovom« juridizma imale kao dalekosežnu posljedicu tragično proročanstvo biblijskih riječi — »oci naši jedoše kiselo grožđe, a sinovima zubi trnu«? Nije li komotna monološka jednostranost mentaliteta mnogo puta bila razlogom da smo se autoritativno služili Kristom, umjesto da komunitarno »služimo Kristu« — doista perući jedan drugome noge«? — Jednostrani mentalitet monologa učinio nas je često slijepima za spektar onoga što se može vidjeti isključivo u mentalitetu dijaloga, jer — ipak »ljudi su ljudi«, i nesvjesno egocentrični. — Samo mentalitet evanđeoske *otvorenosti* dijaloga čini nas sposobnima uvidjeti i vlastite defekte.

Konstitucija »Gaudium et spes« skreće nam pozornost na potrebu izmjene takva monološkog mentaliteta, koji znači — pravu karikaturu

kršćanstva. U Konstituciji nastupa »duh zajedništva« umjesto svih zamaskiranih ili otvorenih oblika »duha egocentrizma«. »Duh zajedništva« ovdje u sebi nosi angažiranost za promicanje pravde i jednakosti između ljudi.

»Svaki oblik diskriminacije u temeljnim pravima osobe, bilo socijalni ili kulturni, zbog spola, plemena, društvenih uvjeta, jezika ili religije, treba prevladati i ukloniti — kao što se protivi planovima Božjim« (»Gaudium et spes« [dalje pod GS] br. 29).

»Duh zajedništva« što ga odmah na početku, raspravljajući o čovjeku, naglašava Konstitucija — u sebi nosi: konstruktivnost, optimizam, vedrinu života, radost u poslu pod upravljačkom rukom Božjom, ozbiljnost u shvaćanju svog poziva, duh sveopće lojalnosti uz savjesnost i razbor, duh sveopće ljubavi prema ljudima i stvarima kao djelima ruku Božjih. — Sve to jest u radikalnoj opreci s onim mračnim i sablasnim u *Nietzscheovu* »natčovjeku«, koji je — »s one strane dobra i zla«, i s onim dezorijentirajućim u *Sartreovu* nihilizmu, gdje su »Đavao i dobri bog« u krajnjoj liniji jednako dobri ili zli. To je bitno različito i od onoga tragičnog nestajanja u besvjesnosti *Schopenhauerove* »Volje«, ili *Hegelova* »Fieri«, kao i od svih oblika onoga demonskog i zvjerskog u svijetu i ljudima.

Upravo odgajanje »duha zajedništva« predstavlja jedno od područja moguće dijaloške suradnje između Crkve i suvremenog svijeta, ukoliko taj ide prema socijalizaciji i internacionalizaciji.

Na planu istinskog pomaganja čovjeku, Konstitucija se — u duhu *Chardinova* »humaniziranja kršćanskog nastojanja« i »kristificiranja ljudskih napora« — solidarizira s istraživačkim radom učenjaka, i to s upozorenjem da tehnika mora biti u službi »osobe«, a ne obratno: »instrumenat grijeha« uperenih protiv dostojanstva osobe. — U današnjem vremenu osobito je potrebno jedno takvo upozorenje, jer — očevitna je, i to u svjetskim razmjerima, tendencija apsolutiziranja tehnike. Već *Bergson* piše kako naše uzraslo tijelo traži jedan »*duševni dodatak*«; mehanički progres traži napredak mističkog života u okvirima univerzalne evanđeoske ljubavi, jer — čovječanstvo stenje napola smrvljeno pod težinom svoga materijalnog napretka, i »ono se mora pridignuti od zemlje te početi gledati prema nebu«.

Oblikovanje spomenutog *duševnog dodatka* u procesu tehnicizacije i materijalizacije suvremenog svijeta predstavlja još jedno golemo područje dijaloške suradnje između Crkve i svijeta. Promicanjem »duševnog dodatka« može Crkva mnogo pridonijeti *povećanju humanosti*, jer Crkva, gledajući na Krista koji je u sebi objedinio božanstvo i čovječstvo, otkriva i poznaje konstruktivni smisao čovječjeg života, rada, pa i same smrti. »Tko god slijedi Krista, savršenog čovjeka, i sam sve više postaje čovjekom.« (GS, br. 41). Ovdje je Crkva toliko koncilijatna da »priznaje kako je ona mnogo dobila i kako može dobiti od samog suprotstavljanja onih koji se protive njezinu učenju, ili je progone« (GS, br. 44). Povećanje humanosti, naglašava Konstitucija, ima izrasti iz obitelji — kao klice za stvaranje mentaliteta »sjedinjavajuće ljubavi«, gdje iščezava egoizam i egocentričnost i uzgaja se mentalitet jednakopravnosti i požrtvornosti. Obiteljska zajednica predstavlja »školu plodnije humanosti« (GS, br. 52).

Humanost treba da raste proporcionalno kulturnom napretku što ga čovječanstvo iz dana u dan na sve širim područjima ostvaruje. Humanizacija kulture treba da nadomjesti razornost civilizacije. Civilizacija je više jednostrana, materijalna, i potrebna joj je nadopuna u humanoj kultiviranosti — koja oplemenjuje »čitavu ljudsku osobu, u kojoj se ističu vrednote uma, volje, svijesti i bratstva, koje sve imaju svoj temelj u Bogu Stvoritelju i čudnovato su sanirane i uzdignute u Kristu« (GS, br. 61). — Crkva ovdje ne potcjenjuje odgoj tijela. Baš protivno tome, Crkva preporuča suvremena nastojanja oko fizičkog odgoja čovjeka, ukoliko i ta nastojanja služe za obogaćujuće upoznavanje među ljudima.

»Sportske vježbe i nastupe, ukoliko pružaju pomoć za očuvanje duševne ravnoteže... i za uspostavljanje bratskih odnosa između ljudi svih društvenih slojeva, svih narodnosti i različitih plemena« — sama Konstitucija propagira riječima: »Kršćanski vjernici neka dakle sudjeluju u tome, kako bi se kulturne manifestacije i kolektivne aktivnosti, koje su specifične za naše doba, prozele kršćanskim i humanim duhom« (GS, br. 61—62).

U cilju povećavanja humanosti — prihvaća Konstitucija i modernu umjetnost, priznavajući i specifične izražajne njezine forme za različne narode i krajeve. Sve te forme umjetnosti Crkva prima i u svoja svetišta, kad te forme »prikladnim načinom govorenja, i — usklađene s liturgijskim propisima, dižu duh k Bogu« (GS, br. 61—62).

Ukratko: svojim »religijskim kultom« i svojim »poštenjem srca« — kršćani imaju danas »ići ukorak sa znanošću i tehničkim umijećima koja svaki dan napreduju« (nav. mj.), — te na ta jnačin, oni, kršćani, imaju davati svoj prilog povećanju humanosti na sveljudskom nivou. Lozinka je: *preko čovjeka Bogu!* — na svim sektorima humane angažiranosti, jer milost nije za to da ruši narav, nego za to da je usavrši i ojača.

U okviru lozinke »preko čovjeka Bogu!« — Konstitucija zauzima stav i prema društveno-ekonomskom životu čovjeka.. Ekonomski razvoj ne može biti prepušten »samovolji nekolicine ljudi ili društva s prevelikom ekonomskom moći, niti samovolji političke zajednice, niti samovolji nekih moćnijih naroda« (GS, br. 63—65). Kršćani treba da aktivno surađuju na tom da se što prije uklone ekonomske nejednakosti spojene s mentalitetom individualne i socijalne diskriminacije, te da se tako »zadovolji zahtjevima pravde i jednakosti« (GS, br. 66). Konstitucija se posebno zauzima za one koji još uvijek žive u neljudskim uvjetima kmetstva, izričito nastupajući protiv veleposjednika koji, zbog vlastitih ekonomskih spekulacija, drže neobrađenima goleme latifundije, dok »veći dio naroda ostaje bez zemlje ili posjeduje sasvim male njivice« (GS, br. 71—72).

U kontekstu povećanja humanosti zauzima Konstitucija stav i prema političkim zajednicama. Po Konstituciji — »za uspostavljanje doista humanog političkog života ništa nije bolje nego njegovati unutarnji smisao za pravdu, dobrohotnost i služenje općem dobru« (GS, br. 73). — Konstitucija se, međutim, ne opredjeljuje ni za koji određeni oblik vlasti, jer: konkretne forme vlasti mogu biti različne — »prema različnom mentalitetu naroda i prema povijesnom progresu« (GS, br. 74); najvažnije je to da se u političkoj zajednici izgrađuje duh osjećanja »za

korist čitave ljudske zajednice« (nav. mj.). — Ovdje Konstitucija upućuje kršćanskim vjernicima poziv da svojim primjerom prednjače u radu za opće dobro — poštujući građane koji misle drugačije od njih, i djelujući u duhu mentaliteta da »nikada nije dozvoljeno vlastitu korist pretpostaviti općem dobru« (GS, br. 75). — Jedno neobično stanovište zauzima Crkva prema državama u kojima ona ima neke privilegije.

Crkva »ne polaže svoju nadu u privilegije primljene od građanske vlasti; dapače — ona će se odreći korištenja nekih zakonski stečenih prava tamo gdje bi se ustanovilo da je njihovom upotrebom dovedena u sumnju iskrenost njezina svjedočanstva, ili da novi životni uvjeti zahtijevaju drugo uređenje« (GS, br. 76).

Vjerna Evanđelju, Crkva želi »njegovati i uzdizati sve što god ima istinita, dobra i lijepa u zajednici ljudskoj« (nav. mj.), bez obzira na različnost mišljenja i nazora među ljudima.

Tendencijom povećavanja humanosti preko onog Bergsonova »duševnog dodatka« materijalnoj civilizaciji našeg vremena nadahnut je i stav što ga Konstitucija zauzima prema očuvanju mira i promicanju sveljedske zajednice. Tu Crkva inzistira na »preodgajanju duha« i na oblikovanju »novog nadahnuća u javnom mišljenju«, budući da ništa ne koristi nastojanje oko izgradnje mira dok su god ljudi između sebe podijeljeni »osjećajima neprijateljstva, prezira i nepovjerenja, 'rasnom' mržnjom i tvrdokornim ideologijama« (GS, br. 81—82). Za izgrađivanje i očuvanje mira potrebno je iskorijeniti iz ljudskog društva »osobito nepravdu«, »ekonomsku nejednakost«, »duh gospodarenja«, »ljudsku zavist, nepovjerenje, okoholost i druge egoistične pasije« (GS, br. 84—85). Crkva smatra da čitava ljudska zajednica treba danas da se angažira oko promicanja napretka svugdje na zemlji, — i na polju tih nastojanja »Crkva se raduje zbog duha pravog cvatućeg bratstva među kršćanima i nekršćanima« (GS, br. 84—85).

Iz navedenih tekstova i misli dade se lako uočiti širina moguće dijaloške suradnje Crkve sa suvremenim svijetom, uz uvjet da kršćani, svaki pojedinac na sektoru svoje dužnosti, riječ i teoriju potkrijepe djelom i praksom. — Konstitucija se na kraju izričito zalaže za dijalog sa svim ljudima: kršćanima, nekršćanima, i onima koji uopće ne vjeruju.

»Budući da je Bog Otac počelo i svrha svega, svi smo mi pozvani da budemo braća. I stoga, oslonom na taj ljudski i božanski poziv, možemo i moramo, bez nasilja, bez prevare, surađivati na izgradnji svijeta u istinskom miru« (GS, br. 92).

2. PREDUVJETI ZA MENTALITET DIJALOŠKE SURADNJE

U svojoj knjizi »Pour un dialogue avec les athées« (Paris 1965) ističe *Michel Lelong*, kako se nijedan kršćanin ne bi mogao usuditi na tvrdnju da je Crkva uvijek znala progovoriti i djelovati prema evanđeoskoj poruci. Za naše suvremenike koji ne priznaju Boga postavlja Lelong pitanje: »Odbacuju li to oni pravoga Boga ili iskorištavanje koje je vršeno u njegovo ime?« (str. 79). Lelong misli da bi vjernici više morali razmišljati o *življenju* po »svojoj vjeri« negoli o samoj »obrani svoje vjere«.

Pošavši od takve Lelongove distinkcije mogli, bismo odijeliti dva bitno različna mentaliteta u kršćanskoj praksi: jedan je mentalitet tolerantan prema drugim nazorima, dinamičan u sebi, miroljubiv i djelotvoran u angažiranosti, — drugi je fanatičan prema ostalim nazorima, statičan u zauzetim pozicijama, polemičan i sklon teoretiziranju o nazorima drugih.

Angažirajući se praktično u smislu prvog od ta dva mentaliteta mogao je *Mounier* smiono pokazati na dvosmislenost »kreposti« i na opasnost od »pobožnosti«. U istome duhu teolog *Y. Congar* kritizira apologetsku užurbanost i simplicistički dogmatizam koji je »bez duhovne dubine«. Zbog unutarnje dinamičnosti i otvorenosti kršćanstva prema progresivnom otkrivanju istine za nas ljude mogao je kardinal *Léger* odati priznanje istinskoj znanosti što je omogućila da se vjera kršćanina pročisti »od svog troskota«, »od izvjesnog praznovjerja«, »od kompleksa straha i nesigurnosti«. U istome duhu, savremeni teolog p. *Liégé* pokazuje na neke karikature autentične vjere; on smatra da baš u ime te vjere treba reći da pravi Bog nije »Bog nekog određenog poretka«, da on »nije nacionalni Bog koji vojskama daje pobjedu nad neprijateljem«, da on nije »monarh«, nekakav »Ljudevit XIV na nebesima«, a isto tako da nije niti »sladunjavi Bog« ili nekakvo »utočište sentimentalno raspoloženih«.

Mentalitet dijaloške suradnje ne poznaju oni za koje vrijedi *Péguyev* prijekor: »Budući da oni ne ljube nikoga, misle da ljube Boga«, kao što takav mentalitet ne poznaju ni oni koji su — po riječima *Emanuela Mouniera* — napravili od »spiritualnih vrednota« neku vrstu »oporavišta za različne oblike reumatizma što ih donosi egzistencija«, ili iskovali nekakav »trostruki i sveti oklop nježnosti protiv svoje misije čovjeka«. Pod krivim uvjerenjem da se radi o »stvarima Božjim« često puta ljudi stavljaju u službu svojih interesa i predrasuda onoga koji ne pripada nijednom taboru, osim taboru pravde i ljubavi u sveljudskim razmjerima — zapaža *Lelong*.

To sve trebamo imati na pameti ako želimo govoriti o istinskoj i efikasnoj dijaloškoj suradnji. Inače se događa to da možda samo čavrljamo o dijalogu, dok smo u osnovi sposobni tek za monološko slušanje samih sebe, koristeći čak ime Božje i Kristovo u kontekstu vlastitih egocentričkih dispozicija: služimo se Kristom, jer nećemo da služimo Kristu, služimo se ljudima, jer tek same sebe priznajemo osobama.

Suvremeni ateizam naglasio je vrijednost čovjeka u njegovoj *samo-dinamici*, dok smo mi kršćani često puta kroz povijest zaboravljali na Kristovu zapovijed o *svestranom razvijanju talenata*, i onog jednoga i onog jednoga i svih deset — kako ih je kome dala Božja providnost. Stoga se vjernik danas ne smije zadovoljavati tek logičkim sistematiziranjem, apstrakcijama i definicijama, nego on — u duhu mentaliteta dijaloške suradnje — mora dinamički i aktivno dograđivati svoj dio zgrade boljeg društva u ljudskoj zajednici: u obitelji — kao izvrstan otac, majka, sin, kći; u uredu — kao savjestan činovnik; na ulici — kao uglađen čovjek; u školi — kao marljiv i discipliniran učenik; među siromasima — kao onaj koji poštovanjem diže njihov duh, te riječju i djelom pomaže u eliminiranju njihove bijede; među ljudima — kao onaj koji se ni u kojem pogledu ne osjeća viši ili niži, nego — u plemenitosti i jedno-

stavnosti — posve jednak sa svima ostalim ljudima; u društvu — kao onaj koji je protiv svakog oblika diskriminacije, nepravde, mržnje, egocentrizma, nehumanog individualizma; na polju bilo koje dužnosti — kao onaj koji osjeća i radi za dobro svih ljudi; na području vjere — kao onaj koji *služi Bogu služeći ljudima*; na području javnog života — kao onaj koji *plemenitošću duše* oplemenjuje blagodati tehnike; — ukratko: kao onaj koji je u svima svojim postupcima nadahnutivan dispozicijom ne »gospodara«, nego kršćanina koji želi biti na uslugu, »*služiti*« svima ljudima u granicama mogućnosti njihova umnog izdizanja, oplemenjivanja njihova srca i pomaganja u njihovim tjelesnim potrebama.

U svemu tome, prvotna — više doktrinarna i statistička dimenzija kršćanske ljubavi, pravde, slobode zamijenjena je jednom *djelotvornom i dinamičnom dimenzijom*, i to u okvirima interkontinentalne, međurasne interkonfesionalne širine Kristove ljubavi i otvorenosti za čovječje probleme, koliko »duha« toliko i »tijela« — kako to zacrtava i konstitucija »*Gaudium et spes*« upravo ovim dvjema riječima, jer »radosti i nade« (*gaudium et spes*) nema bez humane aktivnosti i bez dinamične ljubavi za sva stvorenja Božja.

Radeći tako u nadahnuću *dinamike* kršćanske humanosti, kršćanin će, ne progovorivši ni riječi o svom nazoru na svijet, izarivati iz sebe u okolinu svjetlo Evanđelja: dobrotu, plemenitost, savjesnost, jednostavnost, finoću, širinu razumijevanja čovjeka u njegovim vrlinama i manama. Pri tom kršćanin ne smije nikada biti nametljivi fanatik »riječi« kršćanskog nazora na svijet, jer je svaki fanatizam kao — revnost bez ljubavi, čista karikatura kršćanstva. Kršćanin se mora u svemu osjećati kao čovjek među ljudima. Inače, jer je zapravo nadahnut dispozicijom »samo ja — jesam pametan«, u ljudima razbudi antipatiju, mržnju, zavist, te tako onima koji ne misle poput njega sam daje u ruke oružje kojim će ubiti njega i njegovo nastojanje oko širenja kršćanske misli. Mentalitet dijaloške suradnje isključuje nametljivost propovijedanja. Jednostavnošću, dobrotom, čovječnošću, plemenitošću srca, konstruktivnom bistrinom duha pokušava »potresti« onoga koji ne misli kršćanski. Tu smijemo držati kao načelo riječi *Ivana XXIII, Dobroga*: »Sve čuti, mnogo zaboraviti, nešto popraviti«, — kod čega »Crkva nije arheološki muzej, nego stari zdenac, koji daje svoju vodu današnjim generacijama, kao što je to činio i u prošlosti«.

Pisac *Saint-Exupéry* dao je u djelu »*Ratni pilot*« definiciju ljubavi, nadahnutu duhom bratstva i zajedništva: ljubav je »mreža veza koja čini da dolazi do gibanja«. Nas kršćane — upravo osjećaj bratstva i zajedništva ima poticati da pomažemo svoje bližnje, da se za njih žrtvujemo, i da ih ni u čemu ne smatramo inferiornima. Osjećaj bratstva i zajedništva ulijeva težnju za progresom, stimulira duh invencioznosti, duh pluralističkog gibanja o kojem govori *Maritain* u djelu »*Integralni humanizam*«, duh gibanja — gdje je sloboda korištena uz evanđeosku dispoziciju da budemo sluge jedni drugima. Ovdje možemo reći s piscem *Saint-Exupéryjem*: »Ljubiti ne znači: gledati se, nego: ići zajedno prema istim vrhuncima«, i to — neprekidno korigirajući moguću anarhičnost slobode poštovanjem dostojanstva osobe. *Mounier* postavlja u tom kontekstu kao pravilo ono: »Mi smo slobodni samo prema mjerilima gdje nismo posve slobodni«. Sloboda bez »mjerila« samu sebe poništava,

apsurdna je, vodi u sveponištavajuću anarhiju. Glavno »mjerilo« za ispravnu upotrebu »slobode« jest samo »dostojanstvo« ljudske »osobe«, ukoliko ova ima uvijek biti tretirana kao cilj, i nikada kao sredstvo. »Sloboda koja tretira slobodu drugoga kao stvar više nije sloboda« — govori *Mounier* u djelu »Sloboda pod uvjetima«.

Mentalitet dijaloške suradnje između Crkve i suvremenog svijeta u sebi nosi kao nešto najbitnije tendenciju da se oplemeni ona životinjska komponenta u čovjeku, za koju komponentu kaže *Dostojevski*: »U dnu svakog čovjeka ima jedna zvijer; kod jednoga — to je tigar, kod drugoga — svinja, i obadviije uživaju u krikovima svoje žrtve«. Doista, — htjeti živjeti u *uživanju*, kao životinja kad s uživanjem pase travu; i — htjeti živjeti u *nasilju*, kao zvijer kada kida meso svoje žrtve. To su dva oblika onoga »htjeti živjeti«, što kod čovjeka mogu narasti do te mjere da se pretvore u »strast uživanja« — *Freudov* libido, i u »strast gospodarenja« — *Nietzscheovu* volju za moći. — Oplemeniti spomenute životinjske komponente u čovjeku, oplemeniti ih razvijajući čovjekovu humano konstruktivnu snagu mišljenja, razvijajući domete njegove *svijesti* — sve do Boga, to je progresivno postizavani domet dijaloške suradnje po nakani Crkve. — Takav dijaloško komunitarni mentalitet svakako je u opreci sa svim oblicima individualističke etike, koju naviješta npr. *Herman Hesse*, kad govori, »Morali bismo stvoriti nekoga Boga koji u sebi uključuje i đavla, i pred kojim ne moramo obarati oči kad se događaju najprirodnije stvari na svijetu«. — U mentalitetu dijaloške suradnje, za kršćanina: autentična sloboda jest ona koja se *pokorava istini i njezinim zakonima*, a ne anarhičnoj, individualistički obilježenoj samovolji. Ovdje nastupa jedno »zajedništvo« bez »tipiziranosti«, zajedništvo bratstva i jednakosti *osoba* — u duhu *Kristove* riječi »da svi budu jedno, kao što si ti, Oče, i ja jedno«. Filozof *Nedoncelle* — u knjizi »Recipročnost svijesti« ističe to kako postaju »ljudi ljudima tek između ljudi«. Usavršenje osobnosti po svojoj biti jest kolegijatno, bez toga osoba biva sebičnom i tiranskom. Da ne dođe do ovoga drugog, potrebno je, što potcrtava Konstitucija »*Gaudium et spes*«, potrebno je osobnost temeljiti u Bogu.. Tu vrijedi *Kristova* riječ »ljubi Boga više od svega, a bližnjega kao samoga sebe«, — ne manje od sebe.

Kršćanska vjera jest vjera u bratstvo i ljubav što niču iz priznavanja Boga kao Oca. Takvo bratstvo i ljubav otvaraju srca, inspiriraju zanos, potiču na rad, stvaraju radost. U tome smislu govori *Gabrijel Marcel* u drami »Srce drugih« ovako:

»Postoji samo jedna patnja, a to je — biti sâm«, — i na drugom mjestu nastavlja: »Nikada ništa nije izgubljeno — ja sam u to uvjeren... za čovjeka, ako on doživljava jednu veliku ljubav ili istinsko prijateljstvo, ali — sve je izgubljeno za onoga koji je sâm«.

Doista, »velika ljubav« i »istinsko prijateljstvo« s »čovjekom kao djetetom Božjim«, provjeravani praksom *Evandjelja*, ili: dopunjeni dinamičnošću istinskog kršćanstva i samokritičnošću kršćana u djelovanju, preduvjet su dijaloške suradnje Crkve sa suvremenim svijetom, efikasne suradnje — snagom *Kristove* riječi »po plodovima njihovim poznat ćete ih«. »*Po plodovima njihovim*« — to je osobito važno da naglasimo u ovo vrijeme, kada je starac filozof i kršćanin *Maritain* osjetio obavezu da svojim djelom »*Le Paysan de la Garonne*« (Paris 1966) lansira »alarmni

poklik« (Y. Congar) protiv »neobuzdanog modernizma« među samim kršćanima, koji — htijući pod svaku cijenu ostati »kršćanima« — ipak daju svim dogmama značaj mita, te tako izvršavaju »jednu vrstu imanentne apostazije«. Takav »neobuzdani modernizam« svakako nije u duhu »dijaloške suradnje«, on znači samo uništenje kršćanstva. Stoga, izvješćujući o Maritainovu djelu, revija »Le Christ au Monde« (Roma, 1967, br. 1) s pravom piše:

»Ništa ne bi bilo kobnije za evangelizaciju nekršćanskog svijeta i za povratak dekristijaniziranog svijeta Kristu negoli jedna kriza vjere kod većeg broja svećenika i vjernika, jer — ta bi (kriza) utrnula apostolski žar, smanjila zvanja i paralizirala misiju. Moramo također imati pouzdanje u djelovanje Duha Svetoga, i ostati usko povezani s Papom i s hijerarhijom — u njihovu nastojanju da vode, pod upraviteljstvom Duha, Petrovu lađu preko grebena, prema cilju što joj ga je sam Krist postavio« (str. 89—92).

3. DIJALOŠKA SURADNJA — POD ZNAKOM PRAKSE

Djelotvornom i dinamičkom kršćanskom humanošću »duha« Evanđelja prožimlje danas belgijski kardinal *Cardijn* čitavu interkontinentalnu vojsku svojih »žosista«, radničke kršćanske omladine. *Cardijnova* je metoda: »Vidjeti, prosuditi, raditi« — umjesto: govoriti o ljubavi i pravdi. Ista je stvar kod »Malih sestara oca Foucaulda«, koje — bez riječi — svojim životom daju svjedočanstvo za Krista, služeći u tamnicama, pomažući beskućnicima, pomažući u obiteljima bez majke. Postoje u Francuskoj i »Radnice misionarke Marije Bezgrešne«; njihovo je područje: tvornice, noćni lokali, sirotinjske četvrti, bolnice, rejoni prostitucije. — Svugdje je tu »misija riječi« zamijenjena »misijom djela«. To isto vrijedi za »Akciju oca Leppicha«, koju je taj propovjednik na asfaltu, na jvanim trgovima velikih gradova osnovao 1958. na način »timova« od dvanaest članova, koji pristupaju u sve društvene slojeve, angažirajući se prema konkretnim potrebama sredine i nadahnjujući se obavezanim čitanjem Svetoga pisma kroz dvanaest minuta svake večeri.

Duhom dinamičnosti kršćanskog humanizma nadahnuta je i akcija kardinala *Silve Henriqueza* iz Santiaga u Čileu, kad je on 1962. razdijelio siromašnim obiteljima crkvenu zemlju. Isto tako i govor nadbiskupa *Heldera Camare*, u Rio de Janeiru, kad je godine 1963. preko televizije govorio protiv »plutokrata«, koji se opiru socijalnoj reformi, zbog čega je od nekih bio nazvan »komunističkim biskupom«.

Posjeti *Pavla VI* Organizaciji Ujedinjenih Nacija i gladnoj Indiji daju pečat opisivanom mentalitetu dinamike i angažiranja na sektorima humanosti. Pod ovjerom tog pečata — Konstitucija »*Gaudium et spes*« poziva sve kršćane da u dispoziciji kristocentričkog bratstva »služe« svim ljudima, »spojeni sa svima koji ljube i poštuju pravdu« (GS, br. 93). U duhu takva angažiranja za pravdu, Pavao VI u govoru u Organizaciji Ujedinjenih Nacija (4. X 1965) posebno naglašava potrebu stvaranja unutarnje dispozicije — gdje će se narodi osjećati »ne jedan iznad drugoga«, »ne jedan protiv drugih«, nego gdje će svi raditi »jedni za druge«, zamijenivši »partikularistički i ratni mentalitet« mentalitetom sveljudskog bratskog pomaganja i odbacivši »oholost... koja izaziva napetosti

i borbe oko prestiža, prevlasti, kolonijalizma, egoizma, — tj. (oholost koja) ruši bratstvo.

Dijaloška suradnja Crkve i suvremenog svijeta, u okvirima takve prakse i takvih stavova, predstavlja nešto gdje se »spajaju istina s privrženošću (caritas) i inteligencija s ljubavlju (amor)«, — kako se izražava *Pavao VI* u enciklici »*Ecclesiam suam*« (str. 41). U istoj enciklici naglašava Papa i to kako takva suradnja omogućava »da u samim tuđim mišljenjima pronađemo neke elemente istine« (str. 42), i kako je potrebno da iz tuđih mišljenja »primimo sve ono pošteno što se čini u ljudskim i zemaljskim stvarima«, te — da to podignemo na vrhunaravni i kršćanski stupanj« (str. 46).

U okviru nastojanja oko dijaloškog susreta sa suvremenim svijetom predstavlja jedan od najsmionijih socijalnih pokušaja iza Drugog svjetskog rata ustanova »*Mission de France*« bolje poznata pod imenom »svećenika radnika«. Članovi te ustanove imali su spojiti svoje svećeništvo s težnjama i osjećanjem radničkih masa. U duhu intenzivnijeg socijalnog angažiranja, u duhu dinamike i propagiranja aktivnije humanosti nastupila je i grupa francuskih intelektualaca katolika, okupljena oko *Mounierova* časopisa »*Esprit*« i dominikanskog glasila »*La vie intellectuelle*«.

Mentalitet dijaloškog susreta, kojim je nadahnutu konstitucija »*Gaudium et spes*«, nosi u sebi *dinamičnost* aktivnog rada za socijalno dobro i mir u »istini, pravdi, ljubavi i slobodi« (*Ivan XXIII*). U kontekstu takva mentaliteta — »sloboda« nije više označavana samo apstraktno, nego i konkretno: kao *progressivno oslobađanje* prilagođeno određenim prilikama mjesta i vremena, oslobađanje od svega što ponižava ljudsku osobnost i dostojanstvo. I »pravda« je ovdje shvaćena dinamički: »Mir nikada nije konačni posjed, nego je on zadatak koji uvijek iznova treba ispunjavati...«, kako piše *Hirschmann* u časopisu »*Stimmen der Zeit*« (August 1966, str. 117). U svojoj knjizi »*Lettres d'ouvriers aux évêques*« (Paris 1966) navodi *Paul Gauthier* izjave mnogih anketiranih radnika o Crkvi. Jedan radnik govori:

»Ja mislim da radnici nisu protiv Crkve, ali Crkva bi morala, ako hoće privući radnički svijet, pokazati se — za vrijeme socijalnih sukoba — na strani radnika, jer: oni ne čine ništa drugo osim što brane svoj kruh, i jer smo svi mi jednaki pred Bogom« (str. 99).

To je vapaj današnjice: vapaj za jednakošću i priznanjem čovječjeg dostojanstva, što ih je Evanđelje navijestilo ima već dvije hiljade godina a da ih ni mi kršćani do današnjeg dana nismo ostvarili u potrebitoj mjeri. — Dijaloška suradnja Crkve sa suvremenim svijetom imala bi se, u znaku donesenih primjera i u duhu stavova konstitucije »*Gaudium et spes*«, odvijati kroz intenzivnije angažiranje svakog kršćanina za stvaranje mentaliteta jednakosti i mentaliteta zaštite svestrano obuhvaćenog čovječjeg dostojanstva, koliko u onome što se tiče čovječjeg »duha« toliko i u onome što se tiče čovječjeg »tijela«.

P. Chenu zapaža u svojoj knjizi »*Pour une Théologie du Travail*« (Paris 1955) to kako do sada nije obrađena jedna »teologija rada« (str. 11). Čovjek je »*homo sapiens*, ali to ne može biti, barem kolektivno, osim po nadopuni onoga *homo artifex* (čovjek-majstor) ... Čovjek sa usavršava sâm: svojim otkrićima, razumom, moći, snagom, zagospodarivši

prirodom — koja je njegova domena, i od koje on čini jedan novi svijet — *ljudski svijet*» (str. 17 s.).

Ako sada hoćemo sažeti sve ono što je ovdje rečeno, kako se nama čini — konstitucija »*Gaudium et spes*« zacrtava obrise upravo jedne »teologije rada«, tj. *kristocentričkog humanizma rada*, gdje sve međuljudske povijesno opterećene vertikale, kao »gospodar-sluga«, »viši-niži«, »bijelac-crnac«, »bogat-siromah«, imaju biti reducirane na horizontalu evanđeoske čovjekoljubivosti, solidarnosti, jednakosti, općeg bratskog tretiranja u iskrenosti i ljubavi nadahnuтой priznanjem Boga kao Oca i Stvoritelja, uz obogaćujući i pročišćavajući kontinuirani dijalog s onima koji ne misle kao što mi mislimo. — Uz takvu impostaciju stvari i u spektru takva mentaliteta, mi svećenici nećemo se više osjećati npr. »Božjim činovnicima«, ili — još gore — »sucima« koji sude »bez priziva« u ime Božje, nego će naša osnovna dispozicija biti ono »dati se potresti« i ono »nastojati druge potresti aktivnom ljubavlju, pravičnošću, plemenitošću duše i dobrotom srca«. U kontekstu takvih misli piše pedagog i svećenik *Michael Pfliegler* u knjizi »*Priesterliche Existenz*« (Innsbruck 1953):

»U pravilu — kod obraćenja odlučuje susret s nekim religioznim čovjekom, s *doživljenom* religijom, a ne s religijom kao znanošću... Tajnovita riječ, paradoksalna riječ Gospodinova kod Ivana (3, 21): 'Tko istinu čini, dolazi do svjetlosti' i — ta riječ odlučuje u milosti i svetosti« (str. 304 s.).

Mi dodajmo završujući: ta riječ »tko istinu čini« odlučuje o uspjehu ili neuspjehu dijaloške suradnje Crkve i suvremenog svijeta. Danas posebno: *djelovanje* kršćana predstavlja *legitimaciju* kršćanstva pred svima koji imaju od nas drukčije naziranje na svijet i život.

SUMMARIUM

In prima parte articuli disputatur de notis specificis constitutionis »*Gaudium et spes*«. Hae notae sunt: inspiratio generalis »dialogi« loco monologi, impostatio hominis tamquam activi »cooperatoris Dei« in rebus justitiae et boni socialis, orientatio christocentrica in qua homo tractatur tamquam persona in functione »finis« et numquam in functione instrumenti, permutatio monologici modi cogitandi et sentiendi in modum dialogicum qui — in campo praxeos — includit »spiritum communitarium« et gradatim destruit spiritum egocentrismi; porro — augmentatio humanitatis per aliquod »supplementum spirituale« addendum ipsi processui technisationis et materialisationis contemporaneorum. Linea generalis est: per hominem ad Deum.

In secunda parte articuli sermo est de conditionibus cooperationis dialogicae. Accentum positum est in affirmationem: christifidelium est magis curare ut »vivant iuxta religionem« quam ut defendant suam religionem. Haec cura includit internam dispositionem serviendi hominibus active in inexhausta inspiratione dynamicae christianae humanitatis quoad res corporales et res spirituales; includit etiam quandam »libertatem sub conditionibus«, quae conditiones per se exsurgunt ex dignitate personae humanae, ex ipsa veritate et ex legibus veritatis.

In tertia parte articuli disputatur de concretisatione dialogicae cooperationis, ubi »missio verbi« substituenda est »missione operis« in rebus justitiae, fraternitatis et amoris, quae concipiendae sunt modo dinamico, non statico, id est — evolvendo magis magisque »theologiam laboris«, ut procreetur quidam melior mundus — »humanus mundus«.